

EKSPORT VA IMPORT SIYOSATI: O'ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHIDA O'RNI

Jo'rayev Jasur Shavkatovich

Toshkent davlat agrar universiteti "Logistika" yo'nalishi
1-bosqich talabasi

Saidasror G'ulamov Saidaxmedovich

Ilmiy rahbar:

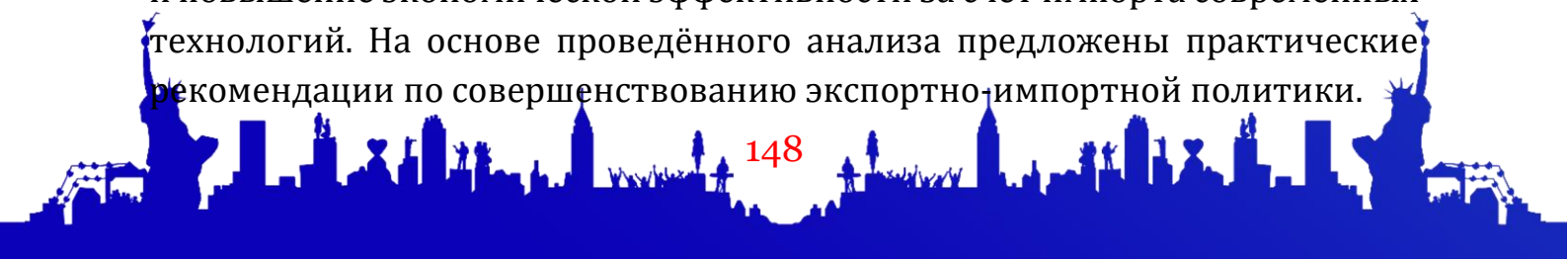
Toshkent davlat agrar universiteti "Agroiqtisodiyot"
kafedrası professor, akademik

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19657485>

Anotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining eksport va import siyosati hamda uning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda tashqi savdo siyosatining nazariy asoslari, eksport salohiyatini oshirish omillari va importni tartibga solish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, eksport-import operatsiyalarining iqtisodiy o'sishga ta'siri, milliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashdagi ahamiyati hamda tashqi savdo balansini ta'minlash masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada O'zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar, eksportni diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni import qilish orqali iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirish yo'llari tahlil etilgan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, eksport-import siyosatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: eksport, import, tashqi savdo siyosati, iqtisodiy rivojlanish, diversifikatsiya, milliy iqtisodiyot, savdo balansi.

Аннотация. В данной статье проводится комплексный анализ экспортно-импортной политики Республики Узбекистан и её роли в обеспечении устойчивого экономического развития страны. В исследовании раскрываются теоретические основы внешнеторговой политики, а также рассматриваются ключевые факторы повышения экспортного потенциала и механизмы регулирования импортных процессов. Особое внимание уделено влиянию экспортно-импортных операций на экономический рост, их значению в поддержке национального производства, а также вопросам обеспечения сбалансированности внешнеторгового баланса. В статье также анализируются проводимые в Узбекистане экономические реформы, направленные на диверсификацию экспорта, увеличение доли продукции с высокой добавленной стоимостью и повышение экономической эффективности за счёт импорта современных технологий. На основе проведённого анализа предложены практические рекомендации по совершенствованию экспортно-импортной политики.

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешнеторговая политика, экономическое развитие, диверсификация, национальная экономика, торговый баланс.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the export-import policy of the Republic of Uzbekistan and its role in fostering sustainable economic development. The study examines the theoretical foundations of foreign trade policy, as well as the key factors contributing to the enhancement of export potential and the mechanisms for regulating import activities. Particular attention is paid to the impact of export-import operations on economic growth, their significance in supporting domestic production, and the issues related to maintaining a balanced trade account. The paper also explores ongoing economic reforms in Uzbekistan aimed at diversifying exports, increasing the share of high value-added products, and improving overall economic efficiency through the import of advanced technologies. Based on the findings, practical recommendations for improving export-import policy are proposed.

Keywords: export, import, foreign trade policy, economic development, diversification, national economy, trade balance.

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonlari kuchayib borayotgan bir davrda har bir mamlakat o'zining tashqi savdo siyosatini samarali tashkil etishga alohida e'tibor qaratmoqda. Jahon iqtisodiyotida faol ishtirok etish, xalqaro bozorlar bilan barqaror aloqalarni yo'lga qo'yish hamda milliy manfaatlarni himoya qilish eksport va import siyosatining to'g'ri yo'lga qo'yilishiga bevosita bog'liqdir. Shu sababli tashqi savdo siyosati har qanday davlat iqtisodiy strategiyasining ajralmas qismi sifatida qaraladi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng bosqichma-bosqich bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonini amalga oshirib kelmoqda. Bu jarayonda tashqi savdo aloqalarini kengaytirish, eksport salohiyatini oshirish va importni oqilona tartibga solish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'ldi. Ayniqsa, so'nggi yillarda mamlakatda iqtisodiyotni liberallashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va eksport faoliyatini rag'batlantirish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistonning eksport va import siyosatini tahlil qilish, uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini aniqlash hamda ushbu sohani yanada takomillashtirish yo'nalishlarini yoritishdan iborat.

Eksport siyosatining iqtisodiy ahamiyati

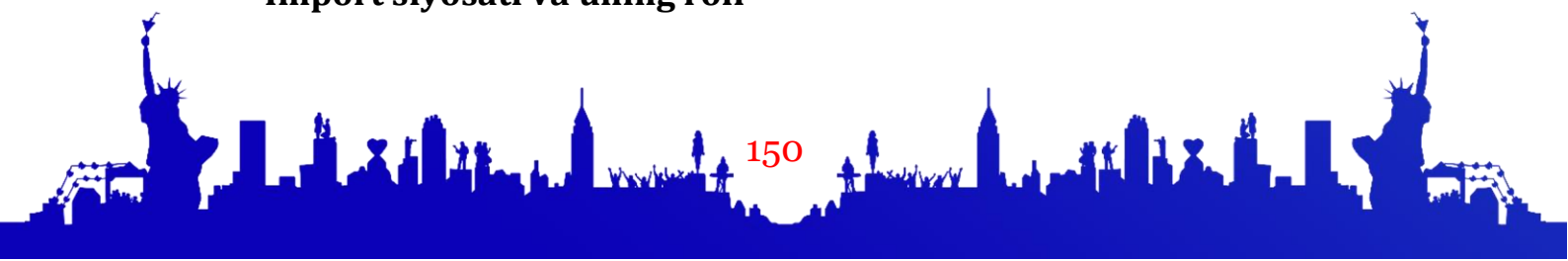
Eksport faoliyati ham milliy, ham mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynab, iqtisodiy o'sish va yangi ish o'rinlari yaratish katalizatori

bo'lib xizmat qilmoqda. 1982 yildagi Eksport savdo kompaniyasi to'g'risidagi qonun Amerikada ishlab chiqarilgan tovarlar va xizmatlar eksportini osonlashtirishda muhim rol o'ynaydigan Eksport Savdo Kompaniyalarini (ETC) shakllantirishni rag'batlantiradigan asosni yaratdi, xususan, kichik va o'rta korxonalar (KO'K) inektorlari kabi tekstil va ishlab chiqarish uchun 1 . Ushbu qonunchilik nafaqat eksportni rag'batlantiradi, balki ushbu firmalarning jahon bozorida raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan va shu bilan umumiy iqtisodiy salomatlikka hissa qo'shadi. Eksportga asoslangan o'sish konsepsiyasi iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish strategiyasi sifatida eksportni ko'paytirish muhimligini ta'kidlaydi. Eksport faoliyatini kengaytirishga e'tibor qaratish orqali mamlakatlar yangi bozorlarga chiqish uchun o'zlarining ishlab chiqarish imkoniyatlaridan foydalanishlari mumkin, bu esa o'z navbatida iqtisodiyotning diversifikatsiyasi va barqarorligini oshiradi. Masalan, ko'pincha kichik va o'rta korxonalar ustunlik qiladigan to'qimachilik va tikuvchilik sanoati eksportdan sezilarli foyda ko'rishi mumkin, chunki bu ularning yashashi va rivojlanishi uchun zarurdir. Savdo vazirligining hisob-kitoblariga ko'ra, ushbu tarmoqlardagi 20 000 ga yaqin kichik, eksport qilmaydigan firmalar jahon bozorida raqobatlasha olish potentsialiga ega va mavjud foydalanilmagan imkoniyatlarni ta'kidlaydi. Tadqiqotlarda eksport faoliyatining iqtisodiy rivojlanishda hal qiluvchi omil ekanligini tasdiqlovchi ko'plab izlanishlar va empirik dalillar tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlarda eksportning iqtisodiy diversifikatsiyani rag'batlantirishi va yangi bozorlarni ochish orqali milliy va mintaqaviy iqtisodiyotni barqarorlashtirishdagi o'rni asosiy e'tiborda bo'lgan. Eksport iqtisodiy rivojlanishning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va bozorni diversifikatsiya qilish hisoblanadi. Eksportga asoslangan o'sishga strategik e'tibor qaratish bilan bir qatorda ETCni qonunchilik bilan qo'llab-quvvatlash mamlakatlarni o'z tarmoqlarining, xususan, to'qimachilik va tikuvchilik kabi tarmoqlarning to'liq salohiyatidan foydalanishga imkon beradi va natijada mustahkam milliy va mintaqaviy iqtisodiyotlarga hissa qo'shadi. Eksport orqali valyuta tushumlarining ortishi makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mamlakat valyuta tushumlarini muvaffaqiyatli jalb qilsa, milliy valyuta barqarorligini ta'minlash uchun muhim bo'lgan valyuta zaxiralarini ko'paytiradi . Bu zahiralar nafaqat tashqi zarbalarga qarshi bufer, balki mamlakatning tashqi qarz majburiyatlarini bajarish imkonini beradi va shu orqali barqaror iqtisodiy muhitni ta'minlaydi.

Import siyosati va uning roli

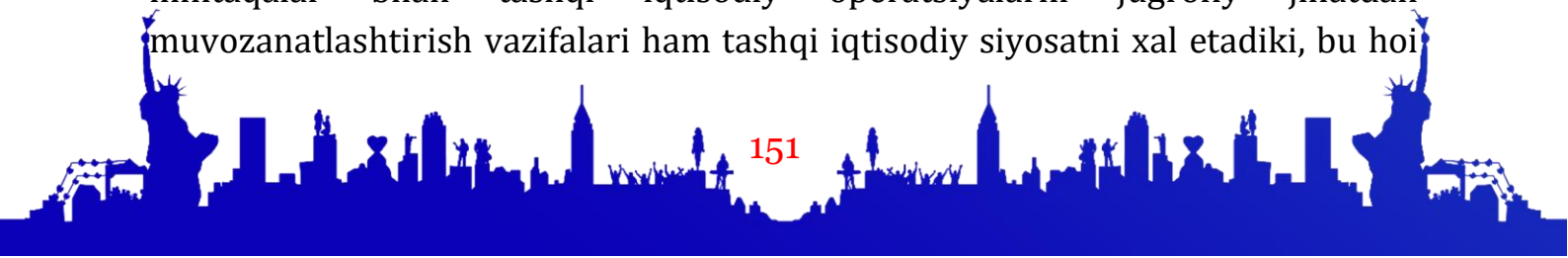

Import siyosati har qanday davlat iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, mamlakat ichki bozorini zarur tovar va xizmatlar bilan ta'minlash, ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun import siyosatini to'g'ri yo'lga qo'yish iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida import siyosati, avvalo, milliy iqtisodiyot ehtiyojlaridan kelib chiqib shakllantiriladi. Mamlakatda sanoatni modernizatsiya qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish uchun turli xil mashina va uskunalari, xom ashyo hamda butlovchi qismlar import qilinadi. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, mahsulot sifatini yaxshilashga va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Import siyosatining yana bir muhim jihati — ichki bozorni barqarorlashtirishdir. Ayrim mahsulotlar mamlakatda yetarli darajada ishlab chiqarilmaganda yoki mavsumiy yetishmovchilik yuzaga kelganda, import orqali bozor muvozanati ta'minlanadi. Bu esa narxlarning keskin oshib ketishining oldini oladi va aholining iste'mol talabini qondirish imkonini beradi. Shu bilan birga, import siyosati faqat mahsulot olib kirish bilan cheklanib qolmaydi, balki uni tartibga solish mexanizmlarini ham o'z ichiga oladi. Davlat tomonidan bojxona tariflari, kvotalar, litsenziyalar va boshqa iqtisodiy vositalar orqali import hajmi va tarkibi nazorat qilinadi. Bu esa bir tomondan, ichki ishlab chiqaruvchilarni himoya qilishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga yordam beradi. Import o'rnini bosish siyosati ham muhim yo'nalishlardan biridir. Ushbu siyosat orqali mamlakatda ilgari import qilingan mahsulotlarni ichki ishlab chiqarish hisobiga qoplash maqsad qilinadi. Natijada, valyuta resurslari tejab qolinadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va mahalliy ishlab chiqarish rivojlanadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda ushbu yo'nalishda muayyan natijalarga erishilmoqda, xususan, sanoat va qishloq xo'jaligi sohalarida mahalliyashtirish darajasi oshib bormoqda.

Tashqi savdo siyosati va iqtisodiy o'sish

Tashqi iqtisodiy siyosat - davlatning tashqi iqtisodiy aloqalarini tartibga solish va ishlab chiqarish omillarining xalqaro taqsimlanishida mamlakat ishtirokini maqbullashtirish rejimini belgilashga doir bir maqsadga yo'naltirilgan faoliyatidir. Tashqi iqtisodiy siyosatning asosiy tarkibiy qismlari — tashqi savdo siyosati (eksport va import siyosatini o'z ichiga oladi), chet el investitsiyalarini jalb etish va xorijdagi milliy sarmoya qo'yilmalarini tartibga solish sohasidagi siyosat, valuta siyosatidir. Bundan tashqari, alohida olingan davlatlar va mintaqalar bilan tashqi iqtisodiy operatsiyalarni jugrofiy jihatdan muvozanatlashtirish vazifalari ham tashqi iqtisodiy siyosatni xalqaro etadiki, bu hoi

mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq. Tashqi iqtisodiy siyosat tashqi iqtisodiy faoliyatni ham tartibga soladi. Ko'pchilik davlatlarda mavjud bo'lgan tashqi iqtisodiy siyosat vositalarining keng doirasi ularga o'z tashqi iqtisodiy aloqalari tarkibini va ularni rivojlantirish yo'nalishlarini shakllantirishga ham, boshqa mamlakatlarning tashqi iqtisodiy aloqalari va tashqi iqtisodiy siyosatiga ham faol ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Tashqi iqtisodiy siyosat vositalarining ushbu doirasini savdo-siyosiy mexanizm sifatida ta'riflash mumkin. Samarali tashqi iqtisodiy siyosatni shakllantirish uchun uning asosiy qoida(prinsip)larini aniq va ravshan belgilash lozim. Chunonchi, tashqi iqtisodiy siyosatda TIF qatnashchilarining xatti-harakatlarini iqtisodiy-huquqiy tartibga solishga asosiy o'rin ajratiladi, toki u umummilliy manfaatlarga javob bersin. Bozor munosabatlariga va mulkchilik shakllarining xilma-xilligiga o'tish, mulkchilik shakllaridan qat'i nazar barcha korxonalarga tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shugullanish huquqi berilgan sharoitda O'zbekiston davlat monopoliyasidan va u bilan bog'liq davlatning tartibga solish shakllaridan voz kechdi. Hozirgi shartsharoitda davlatning bosh vazifasi - iqtisodiyot faoliyatining bozor qoidalariga mos holda va izchillik bilan jahon xo'jaligiga integratsiyalash siyosatini ishlab chiqishdir. Mustakillikka erishgandan so'ng, O'zbekiston o'zining manfaatlaridan kelib chiqib, mustaqil tashqi iqtisodiy siyosatni o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ldi. Shu sababli, tashqi aloqalarni milliy xo'jalikni rivojlantirish ehtiyojlariga muvofiqlashtirish va ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tish, jahon hamjamiyati mamlakatlarning o'sib borayotgan o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda integratsiyalash jarayonlarini rivojlantirish vazifasi o'rta qo'yildi. Hukumat jahon xo'jaligi va bozoriga nisbatan milliy iqtisodiyotning yanada ochiq bo'lishiga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga kirishdi. Biroq, O'zbekiston Respublikasining jahon xo'jalik aloqalariga to'g'ridan-to'g'ri, bevosita kirish jarayoni «katta sakrash» ko'rinishida amalga oshirilishi mumkin emas. Bu jarayon bosqichma-bosqich, obyektiv tarkibiy shart-sharoitlar yetilishiga qarab va butun xo'jalik mexanizmini, xususan uning tashqi iqtisodiy sektorini isloh qilish bilan rivojlanib boradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, eksport va import siyosati O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda olib borilayotgan tashqi savdo siyosati orqali milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va jahon bozorida raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkoniyati yaratilmoqda. Eksport siyosati orqali xorijiy valyuta tushumlari oshib, bu makroiqtisodiy barqarorlikni

ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, eksportni diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini kengaytirish mamlakat iqtisodiy salohiyatini yanada mustahkamlaydi. Import siyosati esa iqtisodiyotning modernizatsiyasi va texnologik rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy texnologiyalar, uskunalar va xom ashyoning import qilinishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, importni oqilona tartibga solish orqali ichki ishlab chiqaruvchilarni himoya qilish va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash mumkin. Tashqi savdo siyosatini samarali tashkil etish orqali O'zbekiston jahon iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich integratsiyalashib bormoqda. Bu jarayonda eksport-import operatsiyalarining muvozanatini saqlash, logistika tizimini rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, eksport va import siyosatini takomillashtirish mamlakat iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo'nalishda innovatsion yondashuvlarni joriy etish, eksport salohiyatini kengaytirish va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduvaliyev Sh. O'zbekistonning tashqi savdo siyosati: muammolar va istiqbollar. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
2. Islomov A. Eksport va import muvozanati. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Mirkasimov Sh. Tashqi savdo faoliyati va uning samaradorligi. – Toshkent: Universitet, 2021.
4. Islomov D. O'zbekiston tashqi savdosini rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
5. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida O'zbekiston iqtisodiyoti. – Toshkent, 2009.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari (stat.uz).
7. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi materiallari.

